

1942 En skjærtorsdag på Rønsåsbjørg

Torsdag 2.april i 1942 har påskefreden senket seg over småbruket på Rønsåsbjørg i Sondalen i Hegra. Det var selveste skjærtorsdag, og folket trodde de kunne unne seg noen få timer med helgefred, noe de på ingen måte var bortskjemt med. Gjertrud, f. 6.februar 1888, var som vanlig tidlig oppe også denne dagen. Fjøsstell og matstell, uansett. Det skulle bli andre påskehelga hun var alene med guttene. Severin Rønsåsbjørg, f. 11.oktober 1886, hadde gått bort i desember 1940 - som følge av skader etter å ha vært med i den tragiske togulykken i Hommelvik tre uker tidligere. Se *Stjørdalens krønike*, bind 4 - side 107. Plutselig satt Gjertrud alene med ansvaret. Hun var riktignok vant til å ta et tak, for å si det mildt – ja, hun var ei ”sliterkjerring”, og som alle andre mødrer følte hun nok av og til at livet var både hardt og urettferdig. Men hun klaget ikke. Hun hadde da guttene, hele 11 stykker.

Denne skjærtorsdag kom en fra hirden og en tysk soldat ”på besøk”. Etter en tid fikk de se en mann som gikk opp bakkene på andre siden av dalen. Det var trolig Ole Johan Vold. Det ble da spørsmål om gården hadde en kikkert. Folket på Rønsåsbjørg skjønnte at det om kort tid ville være fullt av tyskere i området. Like etterpå tok tyskerne opp forfølgelsen av mannen de hadde sett tidligere. Da de kom til sommerfjøset var døra låst. Den ble brutt opp, og inne i fjøset fant de en radio. Den tilhørte Mikal Avelsgård. Mikal ble senere arrestert og satt lenge i fangenskap.

Da hirden og tyskeren forlot Rønsåsbjørg dro de fire brødrene fra gården: Georg, Leiv, Margido og Tom - av sted for å varsle at tyskere snart ville være på søk også hos Sundal. Tyskerne ville forsøke å spore opp blant annet radioer og våpen, samt hjelpemidler til bruk ovenfor personer på flukt til Sverige. Folket på Rønsåsbjørg visste at Andreas Sundal hadde gevær på gården. Og tyskerne hadde nok sine mistanker, for da Sundal samme morgen var på vei nedover dalføret for å hente varer på Sona stasjon, ble han stoppet av tyskere på vei oppover og måtte pent bli med tilbake til gården. Trygve Kjelstad var utkommandert for transportkjøring for tyskerne.

På tur hjem fra Sundal og fjellet møter de fire brødrene denne transporten nede i Sundalsbjørga, hvor det var bart for snø. De hadde satt igjen skiene på toppen av bjørga.

Guttene måtte pent bli med tilbake for å hente skiene. Befalingsmannen sa at de ikke fikk ut på ski mer den påska. Etter at skiene var hentet, og de hadde gått noen hundre meter, kommer 10-12 tyskere, pluss et par fra hirden, løpende etter dem. Det ble utplassert vakter på forskjellige steder. Brødrene ble stuert sammen i en klynge av befalet og en hird. De fikk klar beskjed om at dersom de hadde vært på Sundal og fortalt at det var militære under veis, ja – da skulle de bli skutt: *”så sant som jeg står her”*, sa tyskeren. Under dette foredraget av tyskeren, stod hirden med sin maskinpistol og demonstrerte at magasinet var fullt av skarpe skudd. Så flukt var utenkelig. De fikk også høre at grensa mot Sverige var så godt bevoktet at de hadde ingen sjanse for å flykte.

Men det skulle skje mer etter påske. Helga derpå blir de vekket i 4 - 5 tiden på morgenvisten av at gårdsplassen var full av tyskere. Soldater overalt. Huset ble endevendt.

Plutselig ble det fart i sakene. Tom, som på den tiden nærmet seg konfirmasjonsalderen, hadde som så mange andre tenåringer laget sine egne finurlige maskiner (ungdomsleker). Tom hadde et større batteri, som han hadde linket sammen med flere mindre deler han hadde sikret seg fra ulike flyvrak. Denne Petter Smart-løsningen virket i sin form imponerende på tyske spanere denne søndag etter påske. De trodde det var et radioapparat, en sender eller lignende. Noe måtte de jo finne som gjorde oppdraget meningsfullt og som legaliserte i deres øyner utøvelsen. Her fant de endelig noe, - her fant de en å arrestere, - en kompensasjon for sin nervøsitet. Den snart 14-årige gutten ble arrestert. En tysk kaptein ropte: *”Aus”*, og en hirdmann og en tysker tok Tom med ut på gårdsplassen. Etter en stund myknet vaktene litt opp, kanskje var det kulden – i alle fall fikk Tom gå inn igjen etter ei kappe for å ha på seg.

Her ble han sittende ved kjøkkenbordet rett ovenfor broren Margido. Han hadde vært i speideren og kunne derfor rispe inn tegn, hvorpå han tilkjennega *”Falstad”* - hva han trodde ville skje med seg selv. Den litt eldre broren Palmar fikk gå ut og hente ved, og da han passerte Tom hvisket han: *”ikke farlig”*. Straks etterpå ble Tom på nytt jaget ut.

På denne tiden var det ei ku i fjøset som skulle kalve. Ingen fikk gå i fjøset, så det ble etter hvert et leven uten like der ute. Georg fikk lov å dra på jobb. Han jobbet ved NSB. Slik gikk nå timene. Omsider bestemte den tyske troppsjefen at han skulle få Tom til å fortelle hva som skjedde der i dalføret. Her var det om å gjøre å skremme sannheten ut av den engstelige ungdommen – det svakeste leddet. Den tyske kapteinen fortalte Tom at den gamle mannen øst i gården (Bekken) hadde fortalt at Tom satt og lyttet på London. Da svarte Tom: *”Ænten så lyg d'n gamle mann'n, ell så gjær dokk de”*.

Margido Rønsåsbjørg fikk dra på hornmusikkøvelse nede i byga. I sin store sekk hadde han stukket de ulike deler av trekkbasunen. Han ble stoppet av tyske vaktposter, som var sikre på at det var våpen i sekken. Uten nærmere forklaring ble han arrestert, og tatt med til hytta til Mikal Avelsgård – hvor han ble sittende i husarrest.

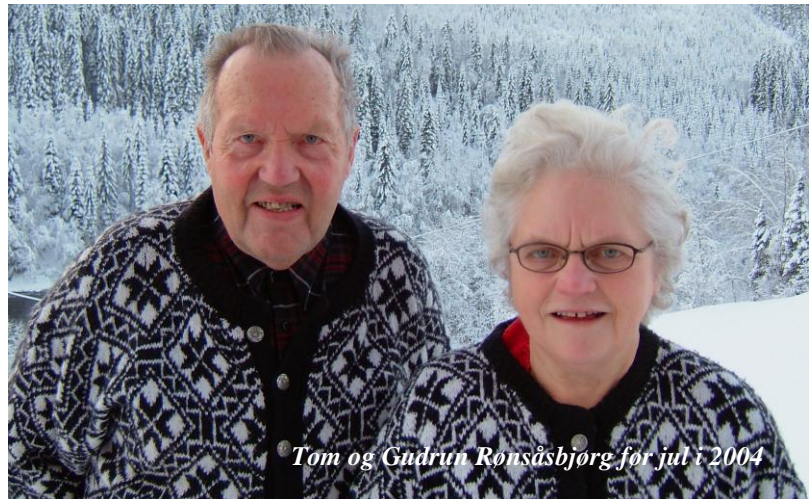
En etter en ble guttene på Rønsåsbjørg førte ned til hytta til Mikal Avelsgård til forhør. Her ble de utspurt om hva de hadde gjort på skituren skjærtorsdagen, - og om radioen som ble funnet i et sommerfjøs. Tom ble den siste som ble ført ned til hytta. Der inne var det 10 mann, pluss tolken - som igjen var Odd Hegre. Tom husker spesielt godt at han fikk spørsmål om hvor han hadde lært å lese karter. ”*Det var kun offiserer som kunne lese kart*”, ble det hevdet. Tom fortalte at han hadde vært i speideren. Under avhøret ville Tom ta opp en kam fra baklomma, men ble øyeblikkelig spurt hva dette var for noe. Han svarte som sant var, nemlig at han kun ønsket å kamme seg. Han fikk da, gjennom tolken Odd Hegre, høre: ”*du er fin nok som du er*”. Det ble også spurt om de to som hadde vært ”på besøk” på skjærtorsdag. Tom mente at det var en fra gestapo og en hirdmann. Det ga opptakten til neste spørsmål. ”*Vet du hva GPU står for?*” (GPU:

Datidens russiske politi). Til stor fornøyelse for alle soldatene som satt eller lå i de to køyene, svarte Tom et kontant ”*Nei*”. Omsider var forhøret over, og Tom var atter en fri mann.

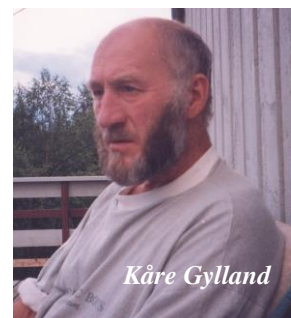
Og slik gikk nå livet videre der oppe i Sondalen. Til og med i en avsidesliggende krok var det spenning. Det gjorde ikke hverdagen lettere. Familie hadde begynte krigen med det

verste av alt, da faren, Severin døde. Og som om dette ikke var nok, så ble mor Gjertrud kort tid senere rammet av hjerneslag, og ble delvis lam i ene siden. Gjertrud klarte seg så vidt gjennom slaget, men klarte ikke det neste, - hun døde av et nytt hjerneslag i 1951.

Det skal også legges til at flere familier var utsatt for stadige ransaker. Kåre Gylland (f.1934) forteller at en gang tyskerne kom innom hos dem, ble de mektig imponert av en gammel sabel som hang oppunder taket. Sabelen tilhører i dag Britt Hembre. Ellers hadde far til Kåre og Britt, Oskar Gylland (d.1985) - ei gammel hagle og en pistol som var gravd ned i skogen. Disse fant ungene, og faren måtte gjemme det på nytt. Denne gangen så godt at de ikke fant det igjen før mange år etter krigen. Da var våpnene delvis ødelagte.

Tom og Gudrun Rønsåsbjørg før jul i 2004

Kåre Gylland